

2. Een nog te vormen landschap

2.1 Inleiding

Het begin van de ruimtelijke ontwikkeling van Castricum is in sterke samenhang met de vorming van het landschap. Kenmerkend voor dit gebied is de constante verandering van het landschap en de daarmee coherente bewoning. Om die reden zal er eerst gekeken worden naar de ontwikkeling van het landschap om de ruimtelijke ontwikkeling beter te kunnen interpreteren.

2.2 Het ontstaan van een bewoonbaar landschap

Door de vorming van een nieuwe zee-opening in het achterland richting de Waddenzee, sloot het Oer-IJ-zeevat definitief (Buizer et al., 2018). Als gevolg van deze nieuwe zee-opening ging de afwaterfunctie van het Oer-IJ verloren. Het opslibben van het Oer-ij estuarium begon al rond 400 v.Chr. als gevolg van een nieuwe strandwal met lage duinen die tot stand kwam door de noordelijk gerichte zandstromingen langs de kust (Buizer et al., 2018).

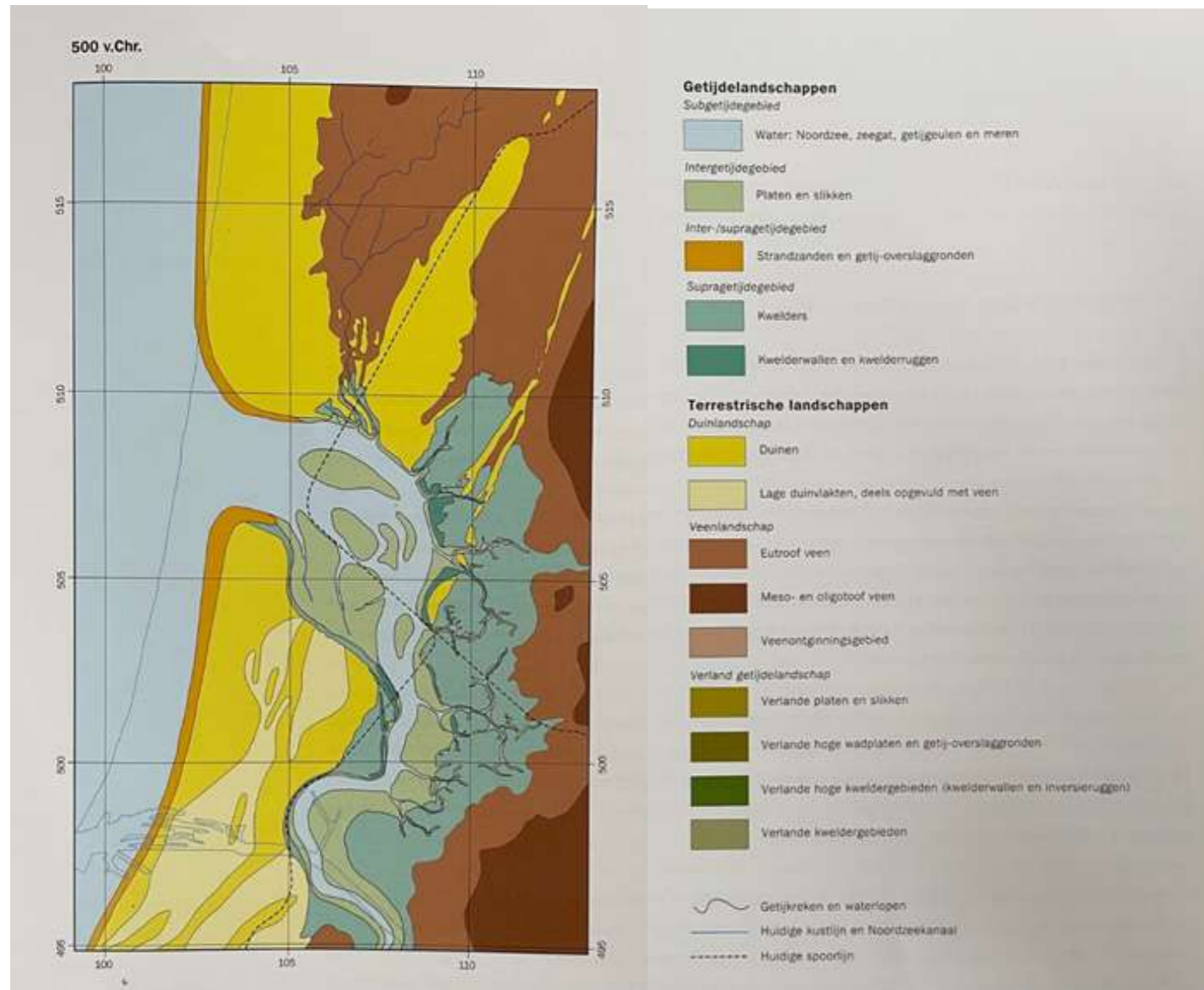
Tot 400 v.Chr. waren alleen het strandwallen- en duingebied bewoond. Kwelder- en randveengebieden waren nog niet aantrekkelijk door de hoge mariene activiteit. In deze gebieden zijn ook geen archeologische vondsten aangetroffen (Buizer et al., 2018). Rond 200 v.Chr. was de afsluiting van het Oer-IJ-zeevat compleet en verdween de eb en vloed werking in het estuarium. Dit had als

gevolg dat het land, ontstaan in het intergetijdengebied en de randzone van het veengebied, permanent bewoond werd. Deze gebieden kennen we nu als de Castricumerpolder, de Broekpolder en de Assendelver- en Uitgeesterbroekpolders. De veenrandgebieden waren goed toegankelijk door de goede afwatering (Buizer et al., 2018).

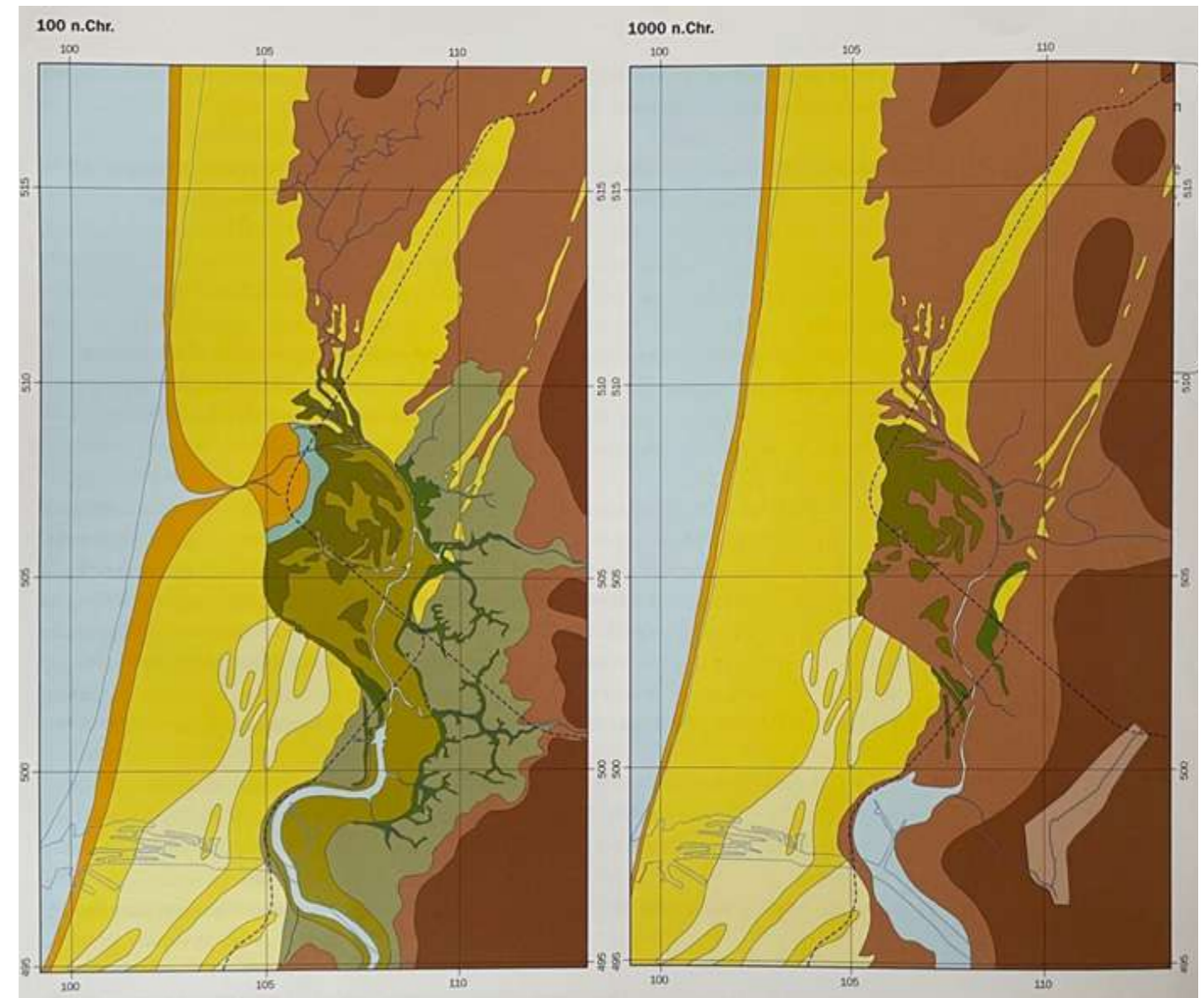
Na 250 slibden de geulen van het natuurlijke afwateringssysteem dicht. Dit had als gevolg dat er hernieuwde veengroei ontstond in de lage delen van het getijdengebied en de verlande kweldergebieden. De veenvorming kwam tot een einde door de grootschalige middeleeuwse veenontginning. De veenontginning in het Oer-IJ begon in de 10e eeuw in de Assendelverpolders en in de 12e eeuw was vrijwel heel Noord-Holland door de mens in cultuur gebracht. Bij het huidige Castricum aan Zee bevond zich een inham van de zeevaartse monding van het voormalige Oer-IJ. Als gevolg van het dichtzanden van deze inham, ontstond er tussen IJmuiden en Egmond een rechte kustlijn (figuur 3).

Langs de kust vormden duinen zich op het oudere strandwallenlandschap. Dit strandwallenlandschap heeft zich gevormd door het aanspoelen van zeezand wat droog kwam te vallen. Vervolgens stooft dit drooggevallen zand op en zo ontstonden er duinen, parallel aan de kustlijn (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000). De gevormde duinen worden 'Oude Duinen' genoemd en variëren in hoogte tussen de 2 tot 6 meter boven NAP (Buizer et al., 2018). Als gevolg van bodemverstoringen door de mens vonden zandverstuivingen plaats. In de herfst en winter vonden deze verstuivingen plaats door de vernietiging van beschermende duinvegetatie, daar waar de mens akkerde (Buizer et al., 2018).

Het Oude Duinenlandschap werd vanaf de 10e-11e eeuw overstoven door grote paraboolduinen.

6 Figuur 1. De monding van het Oer-IJ rond 500 v. Chr. Bron: Buizer et al., 2018.

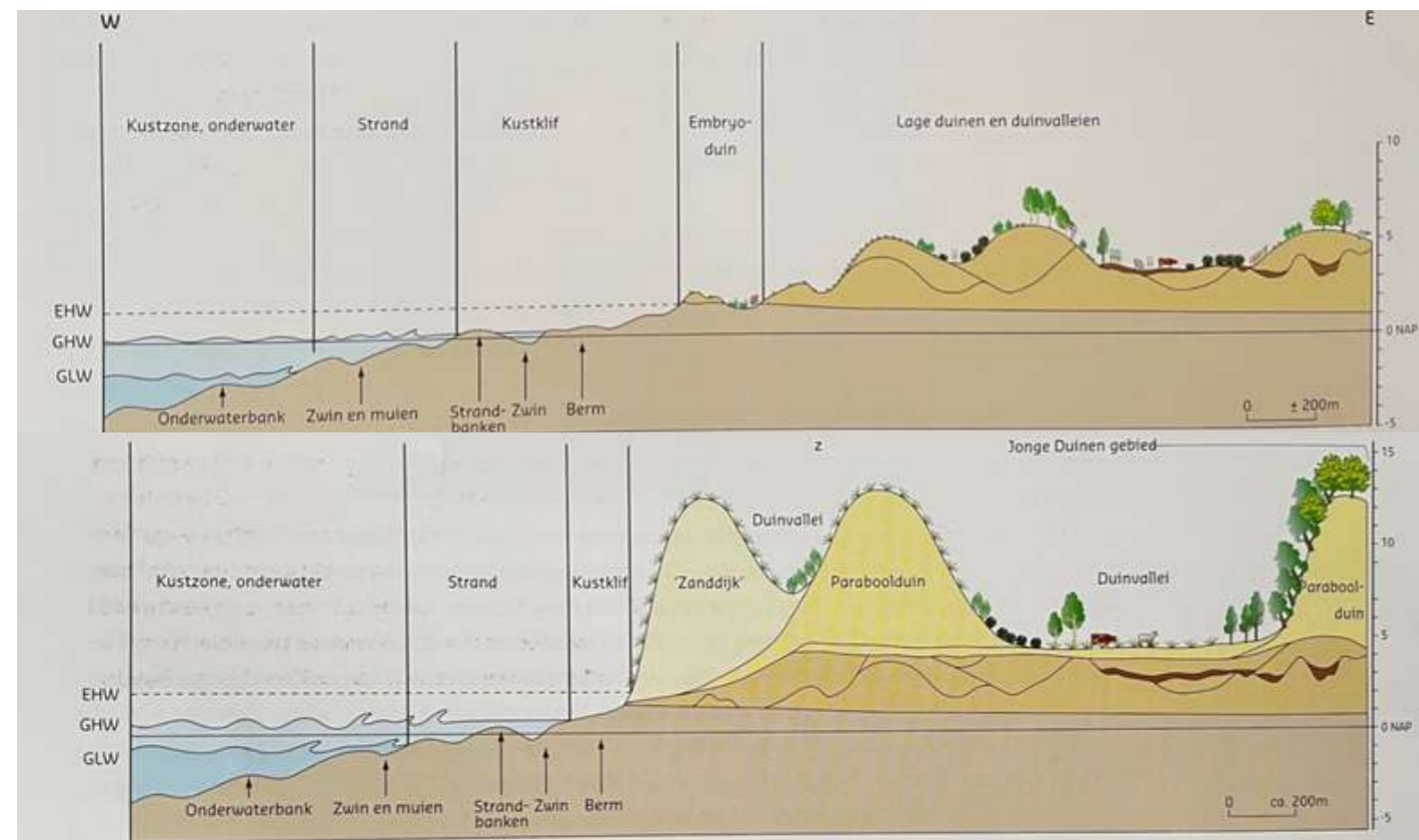

Figuur 2 & 3. De monding van het Oer-IJ rond 100 n. Chr en 1000 n. Chr. Bron: Buizer et al., 2018.

De 'Oude Duinen' zijn vandaag de dag dus niet meer zichtbaar, ze zijn bedolven onder het zand van de 'Jonge Duinen' zoals wij die nu kennen (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000). Dit is goed te zien in figuur 4. Wat deze verstuingen en uiteindelijke vorming van de 'Jonge Duinen', ook wel paraboolduinen, heeft veroorzaakt is niet met zekerheid te zeggen. De verstoorde vegetatie door duinvorming als gevolg van de intensieve bewoning en bewerking van de mens zou een van deze oorzaken kunnen zijn. Er zou hierdoor een groter zandoppervlak ontstaan waardoor het zandtransport toenam (Buizer et al., 2018). Een andere mogelijke oorzaak zou een verandering van de zee en het klimaat kunnen zijn geweest. Kusterosie zou ervoor hebben gezorgd dat er meer zand vrijgekam voor duinvorming. De vegetatie zou negatief beïnvloed zijn door klimaatverandering en zorgde voor meer zandoppervlak voor zandtransport. Een combinatie van deze oorzaken zou ook voor de vorming van deze 'Jonge Duinen' gezorgd kunnen hebben.

Door de al eerder genoemde in cultuur bringing van het gehele veengebied konden, doormiddel van een goede ontwatering via sloten, de hooggelegen veengebieden tot in de 14e eeuw als akkerland gebruikt worden. De oxidatie van het veen zorgde ervoor dat het veenlandschap inklonk. Hierdoor zakte het maaiveld van de veengebieden tot onder zeeniveau. Tot de 17e eeuw werden lage veenlandschappen ontwaterd op het IJ-meer doormiddel van sluzen. Niet alleen de menselijke ontginning, maar ook de opgraving van veen voor brandstofvoorziening zorgde er voor dat de veenbodem sterk daalde. Er ontstonden kleine meren. Ook het IJ-meer nam toe in omvang. Hierna was het veenlandschap zo erg ingeklonken dat er windmolens ingezet werden om de veenpolders droog te houden en de veenmeren droog te malen. Dit werd mogelijk gemaakt door financiële beleggingen van rijke Amsterdamse kooplieden (Buizer et al., 2018).

De kustlijn werd voor 1800 gevormd door de 'Jonge Duinen', ofwel paraboolduinen. Dit veranderde in de 19e eeuw. Voor kustbescherming werden windschermen aan de duinvoet geplaatst om zand te vangen. Evenals het beplanten van deze nieuwe duinen met helm zorgde voor een nieuw duinfront langs de kust. Deze duinen worden zanddijken genoemd (figuur 4). Deze zanddijken voorkwamen het onder water lopen van de duinvalleien tussen de hoge duinen (Buizer et al., 2018). Ondanks de verstoring van het landschapsproces door de verstedelijking en aanleg van industrieterreinen, zijn veel karakteristieke oude landschapontwikkelingen van het Oer-IJ bewaard gebleven en terug te zien in het landschap (Buizer et al., 2018). Een goed voorbeeld hiervan is de Castricumerpolder.

Figuur 4. Boven: de duinsituatie vóór de grote zandverstuingen. Beneden: de duinsituatie na de grote zandverstuingen. Bron: Buizer et al., 2018.

2.3 De eerste architectonische ontwikkelingen

Aan het begin van de Romeinse Tijd waren bijna alle bruikbare delen van het landschap bewoond. De bewoning in die tijd bestond uit willekeurig uitgespreide afzonderlijke woonstalboerderijen, vaak begrensd door een greppel eromheen. Dit min of meer alleenstaande type woonstalboerderij, bevond zich op de langgerekte zandrug onder andere in Castricum bij Oosterbuurt (Buizer et al., 2018). Ook op de hogere zandige oostoevers van de voormalige Oer-IJ geulen bij Limmen en Uitgeest-Dorregeest bevonden zich woonstalboerderijen. Ruimtelijke kenmerken van deze woonstalboerderijen waren dat ze dwars op de naastgelegen oever lagen. De grootte was afhankelijk van de welstand van de bewoners, gemeten in de grootte van de veestapel, en kon wel oplopen tot 30 meter in lengte (Buizer et al., 2018 & Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000).

Informatie over dit gebied komt voort uit geschreven Romeinse bronnen. Nadat de Romeinse Keizer aan het einde van de 1e eeuw de grens verlegde naar de Oude Rijn, verloor dit gebied haar aanduidingen in geschreven bronnen en moet alle informatie verschaft worden uit archeologische vondsten.

Figuur 5. Kaart met daarop kerngebieden van bewoning in 'Frisia' in de 7e en 8e eeuw. De donkergrijze gebieden betekenen een hogere concentratie aan bewoning. In Noord-Holland bevindt zich een hoge concentratie aan bewoning tussen het huidige Alkmaar in het noorden en Velsen in het zuiden. Bron: Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000.

In het jaar 0, waren op ten minste zes verschillende plaatsen op Castricum's grondgebied nederzettingen (Werkgroep Stichting Oud-Castricum, 2000). De maximale bewoning van het Oer-IJ was rond de eerste eeuw tot en met de tweede eeuw. De stroomwallen werden intensief bewoond (Buizer et al., 2018 & Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000).

Het dichtslibben van de geulen en het verslechteren van het afwateringssysteem na de 2e eeuw zorgde voor vernatting. Dit had mogelijk een geleidelijke afname van de bewoningsdichtheid als gevolg. Uiteindelijk resulteerde dit in een dieptepunt aan het einde van de 4e eeuw en het begin van de 5e eeuw (Buizer et al., 2018). Een andere oorzaak voor dit dieptepunt zou de grote volkshuizing kunnen zijn, na de val van het West-Romeinse Rijk (Buizer et al., 2018 & Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000). Veel bewoners van het Oer-IJ-mondingsgebied vertrokken aannemelijk naar het voormalig Gallo-Romeinse gebied en/of Brittannië. Archeologische vondsten bij, onder andere, Castricum-Oosterbuurt wijzen op gewijzigde tradities en cultuur in het gebied (Buizer et al., 2018).

Rond de 6e eeuw herstelde de populatie zich, met name in de duinen en op de strandwallen, de zogeheten geesten. Een geest is de benaming voor een hoger gelegen gebied, een strandwal of oude duingrond, waarop nederzettingen en akkercomplexen gevestigd waren (Buizer et al., 2018 & Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2007). Stichting Werkgroep Oud-Castricum (2000) beschrijft, mede op basis van vondsten, drie categorieën mensen die het kustgebied bewoonden tussen 500 en 600. De eerste besproken categorie is een restant groep van de oorspronkelijke 'Friezen'. De tweede categorie bestaat uit Franken. De derde categorie is een fors aantal mensen uit het Deens-Duitse grondgebied. Angelen, Saksen en Denen bewoonden eerst de Noordelijke delen van Nederland en trokken vervolgens langs de kust verder om nog meer land te bevolken.

Omstreeks het jaar 600 verschenen er bronnen waarin handelaren uit het gehele Nederlandse kustgebied werden benoemd. Hoewel er over deze periode weinig bekend is, is wel bekend dat de bevolking in het Oer-IJ gebied een eigen rijkje vormden, onder leiding van een regionale vortusset (Buizer et al., 2018). Deze nieuwe samenstelling van verschillende bevolkingen, die overigens ook weer bekend stonden als 'Friezen', ontwikkelde het Nederlandse kustgebied, doormiddel van handel, tot een van de meest welvarende gebieden van Europa (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000).

Tussen 600-800 leefde men nog vrijwel uitsluitend op geesten. Verstuivingen hebben ervoor gezorgd dat veel van de bewoningsgeschiedenis onder het zand verborgen ligt (Buizer et al., 2018). Zo is bijvoorbeeld bekend dat de oude Castricumse buurtschappen 'Kleibroek' en 'Arem' overstoven zijn en zich vermoedelijk ergens onder respectievelijk de Papenberg en het Vogelwater bevinden (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000).

Locaties van oude dorpskerken geven vaak een aanwijzing voor de belangrijkste woongebieden in het Oer-IJ gebied (Buizer et al., 2018). Na de verovering van het kustgebied namen Franken de macht over van de 'Friezen' in 719 en introduceerden zij het christendom (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000). Kerken vormden parochies na de invoering van het christendom als officiële godsdienst en deze vormden de basis voor de indeling van bestuurlijke landstroken. Zo kwam ook Kennemerland (toen ter tijd bekend als Kinhem) tot stand (Buizer et al., 2018). In opdracht van de toenmalige keizer Karel de Grote, werden ambtenaren aangesteld met de titel graaf. Voordat deze functionaris kon aantreden, moesten eerst de vreemde overheersers gedoogd worden. Lange tijd was Kennemerland onder Deense heerschappij. Door de Deense vorsten gebieden, onder andere Kennemerland, te leen te geven hoopten de Karolingische vorsten dat zij zouden afzien van invallen van landinwaartse handelsgebieden (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000). In 889 werden de Deense vorsten verslagen en werd de eerste graaf van Holland aangesteld. Castricum en omstreken was door de eerder genoemde handel in de 8e en 9e eeuw dus een welvend gebied wat fungeerde onder Deense heerschappij. Het Kronenburggebied, Bakkum en het gebied rondom de Soomerwegh waren in deze tijdperiode uitgebreid bewoond (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000).

De macht van de graaf van Holland bleef beperkt. De belangrijkste en machtigste man rond het jaar 900 was de bisschop van Utrecht, mede door zijn ruime eigendom aan goederen en rechten. In de lijst van zijn bezittingen worden veel dorpen in Holland, en dus ook Kennemerland, voor het eerst benoemd. Mede op basis van deze bron is geprobeerd een beeld te schetsen van de kuststreek in de periode van de Vroege Middeleeuwen (Buizer et al., 2018). Dit beeld wordt later besproken (zie 'De geesten van Castricum').

2.4 De veenontginning en verstuivingen

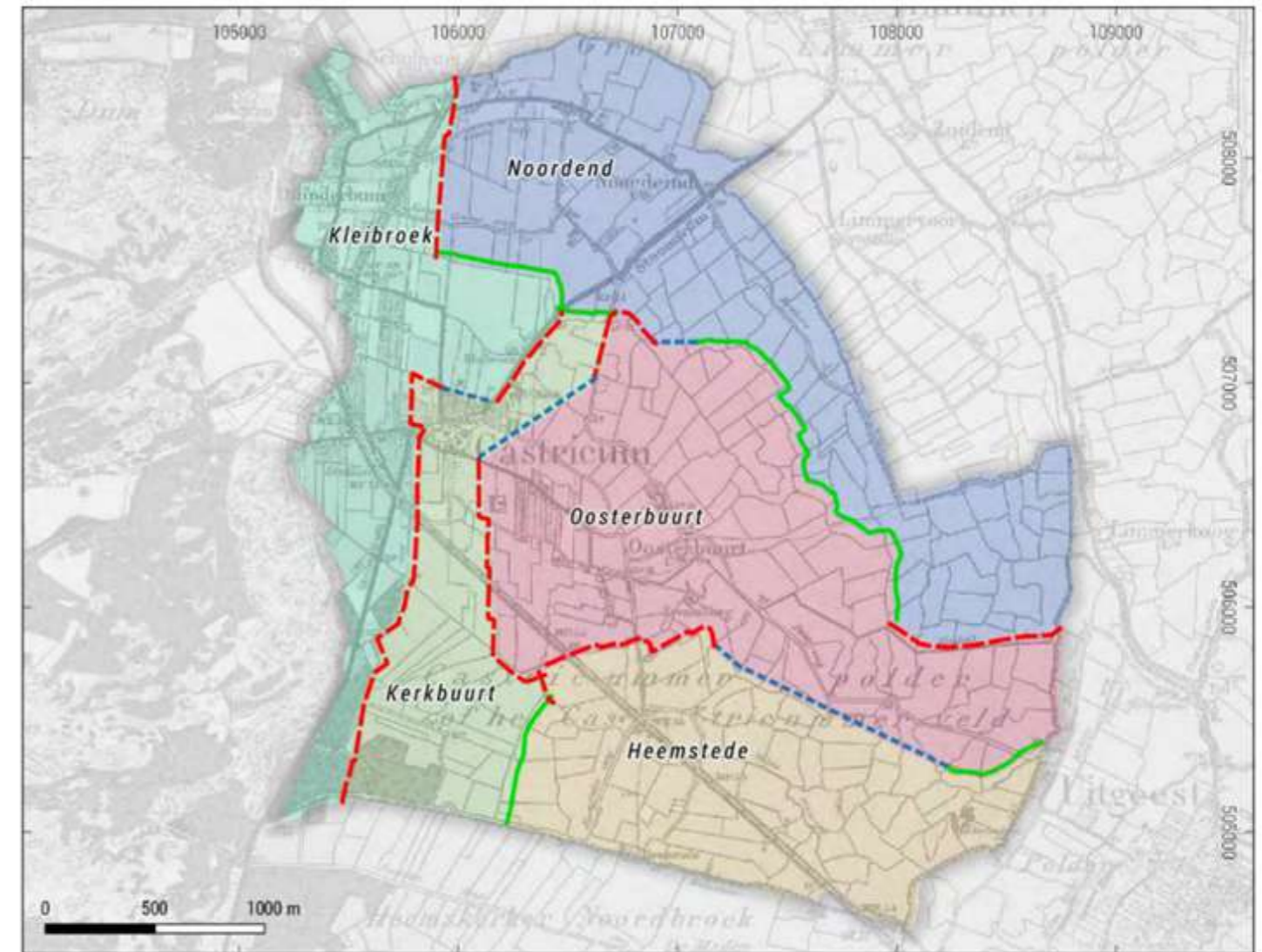
In de 9e en 10e eeuw begonnen de eerste grote ontginningen. Allereerst in het noorden van het huidige Noord-Holland (Buizer et al., 2018). In het gebied rond Castricum was de ontginning vanuit de geesten in de loop van de 10e eeuw voltooid (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2007). De ontginning hield in dat veenlandschap door menselijke ingreep werd ontwaterd met behulp van gegraven sloten. Hierdoor verdichtte de bodem en werd het land geschikt voor landbouw en bewoning (Buizer et al., 2018 & Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000).

Omstreeks de 10e eeuw begon de zee een factor te spelen in de ontwikkeling van het Oer-IJ ge-

bied. Er brak een periode aan waarin veel strijd geleverd moest worden tegen het water. Er ontstond een landschap van plassen, moerassen en eilandjes in de laagste delen van de voormalige Oer-IJ delta (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000).

De ontwatering van de veenlandschappen leidt tot op de dag van vandaag tot inklinking. Daarnaast zorgt de blootstelling van veen aan lucht voor oxidatie. Oxidatie is een proces waarbij veen door blootstelling aan lucht als koolzuurgas oplost in de buitenlucht (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000). Beide processen zorgden voor bodemdaling. Dit had als gevolg dat overal in het veenlandschap de zee via stroompjes en sloten diep het landschap binnen kon dringen. Dit leidde tot de aanleg van de eerste dijken. In Castricum vond de aanleg van dijken voornamelijk langs de flanken plaats (Buizer et al., 2018). De eerste dijk in Castricum werd aangelegd in de tweede helft van de 11e eeuw. Dit is de Zanddijk tussen Noord Bakkum en Limmen. Een eeuw later werd er nog een dijk aangelegd. Deze bevindt zich tussen twee geesten: de 'Noordeindergeest' en 'Heemstede'. Het dijke volgde het traject van de Kooiweg die aannemelijk ook rond deze periode is aangelegd. Rond 1250 werd er nog een dijk aangelegd. Deze loopt vanaf de Noordeindergeest en is verbonden met de Koogdijk, gelegen op de grens tussen Limmen en Uitgeest (Stichting Werkgroep Castricum, 1996).

De aanleg van dijken zorgde in eerste eeuwen voor een zekere stabiliteit. Men profiteerde nog van de tamelijk hoge ligging van het veenlandschap en er kon nog buitenwater geloosd worden als de

Type Buurtgrens
 — Fysisch-geografische grens
 — Topografische grens
 - - - Geen relatie met fysische geografie en topografie

Figuur 6. De vijf verschillende buurten van Castricum. Bron: Van den Driesche, 2016.

stand van de zee lager was. Echter zorgde verdere bodemdaling voor een blokkade van de natuurlijke afwatering. Hier kwam in de 15e eeuw een oplossing voor: de windmolen (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000). Anderzijds begon een periode van hevige verstuingen en het ontstaan van de eerder vernoemde 'Jonge Duinen'. De oorzaken: ontbossing, verdroging en overbeweiding zijn in een voorgaand kopje besproken. Dit had als gevolg dat hele vroegmiddeleeuwse nederzettingen onder het zand van de 'Jonge Duinen' verloren gingen, zoals ook in Castricum (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2000).

Tegelijk met de ontginningen en de periode van verstuingen vonden een aantal belangrijke ontwikkelingen plaats tussen de 9e en 13e eeuw (Baas et al., 2014). De eerste ontwikkeling in de 9e eeuw was het vastleggen van de nederzettingen. Vervolgens ontstond er permanente akkerbouw op de geesten. Deze tweede ontwikkeling ging hand in hand met de derde ontwikkeling, namelijk een verschuiving van de nederzettingen van de geestruggen naar de geestranden. De vierde ontwikkeling was de vorming van dorpskernen rond kapellen en kerken. Tenslotte de laatste ontwikkeling: de vorming van de Jonge Duinen (zoals ook al eerder vernoemd; Baas et al., 2014).

2.5 De geesten van Castricum

Buizer et al. (2018), benoemt het werk van J.K. de Cock uit 1965 als baanbrekend. De Cock stelde dat de nederzettingsstructuur van dorpen op in het Oer-IJ gebied op een bepaalde systematische wijze tot stand gekomen is. De geesten waarop de bewoning zich voornamelijk bevond, zouden een gemeenschappelijke structuur hebben gekregen. Deze structuur is herkenbaar aan de ovaalachtige vorm en de begrenzing van twee parallelle wegen (Baas et al., 2014). Op de plaats waar deze wegen elkaar ontmoeten ligt vaak een cluster aan bebouwing met een dorpskerk (Van den Driesche, 2018). Het bouwlandschap op de geest was loodrecht op de vorm van de geest verdeeld (Baas et al., 2014). Door de manier waarop het Oer-IJ liep, hebben de geesten in Castricum een oost-west oriëntatie (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2019). Dit zijn dus geen strandwallen en worden in de volksmond in het dorp Castricum zelf vaak 'stroomwallen' genoemd, namelijk omdat ze zijn ontstaan door het neerleggen van zand door de stroming van het Oer-IJ.

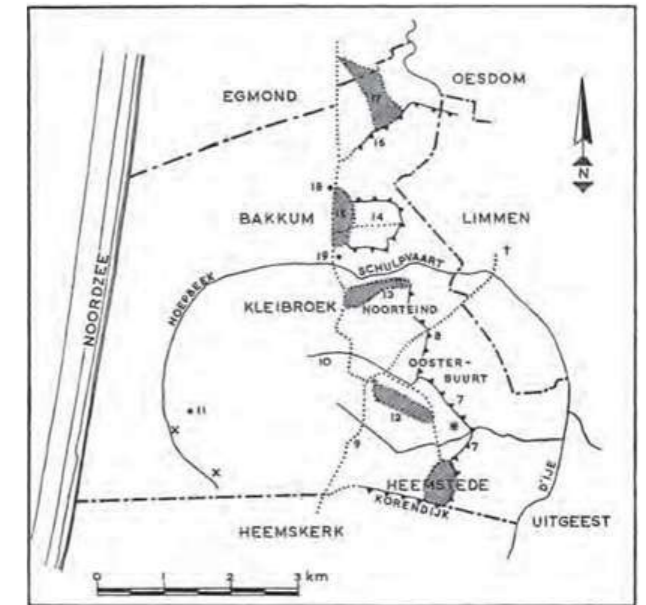
In het Oer-IJ gebied bevinden zich een aantal dorpen die goed aan deze karakteristieken voldoen. Hoewel de naastgelegen dorpen van Castricum Limmen en Egmond niet voldoen aan deze karakteristiek, is Castricum een perfect voorbeeld van een geestendorp (figuur 6). Deze oorzaak dat het werk van De Cock niet overal van toepassing is, is eenvoudig: niet alle nederzettingen hebben een ovaalvorm, omdat niet alle strandwallen kunnen dienen als ondergrond (Buizer et al., 2018). Bovendien heeft De Cock zich niet gerealiseerd dat alles wat 'geest' genoemd wordt een vroegmiddeleeuwse oorsprong heeft. De naam Dampegeest in Limmen bestaat namelijk pas sinds 1745. Ondanks deze imperfectie hebben geestdorpen zeker gemeenschappelijke karakteristieken. De strandwal of oude duingrond als ondergrond heeft geleid tot eenzelfde vorm van gebruik, ontginning en ontsluiting. Langs de geestranden liepen vaak wegen. Van voetpaden tot verbindingswegen tussen dorpen. Heereweg, Voorweg of Hogeweg waren dan vaak de namen van deze wegen en deze vielen onder de verantwoordelijkheid van de graaf/landheer. De kleinere wegen hadden vaak namen als Binnenweg, Kerkweg of Achterweg, maar soms ook Oosterweg of Westerweg wanneer deze naar hun oriëntatie vernoemd waren. Omdat ook de gronden naast de geesten gebruikt werden, kregen paden die hiernaartoe leidden de soortnaam 'laan' of 'notweg' (Buizer et al., 2018).

Castricum kent vier verschillende buurtschappen: de Kerkbuurt, de Oosterbuurt, Heemstede en Noordeind (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2007). Volgens Van der Veer (1971) en Stichting Werkgroep Castricum (2019) vormt Kleibroek het vijfde buurtschap van Castricum. De buurtschappen kenmerken zich door de ligging langs de geesten. Van den Driesche (2018) houdt de inventarisatie van De Cock (1965) tegen het licht om de aanwezigheid van geesten op deze locaties te onderbouwen.

Noorteind

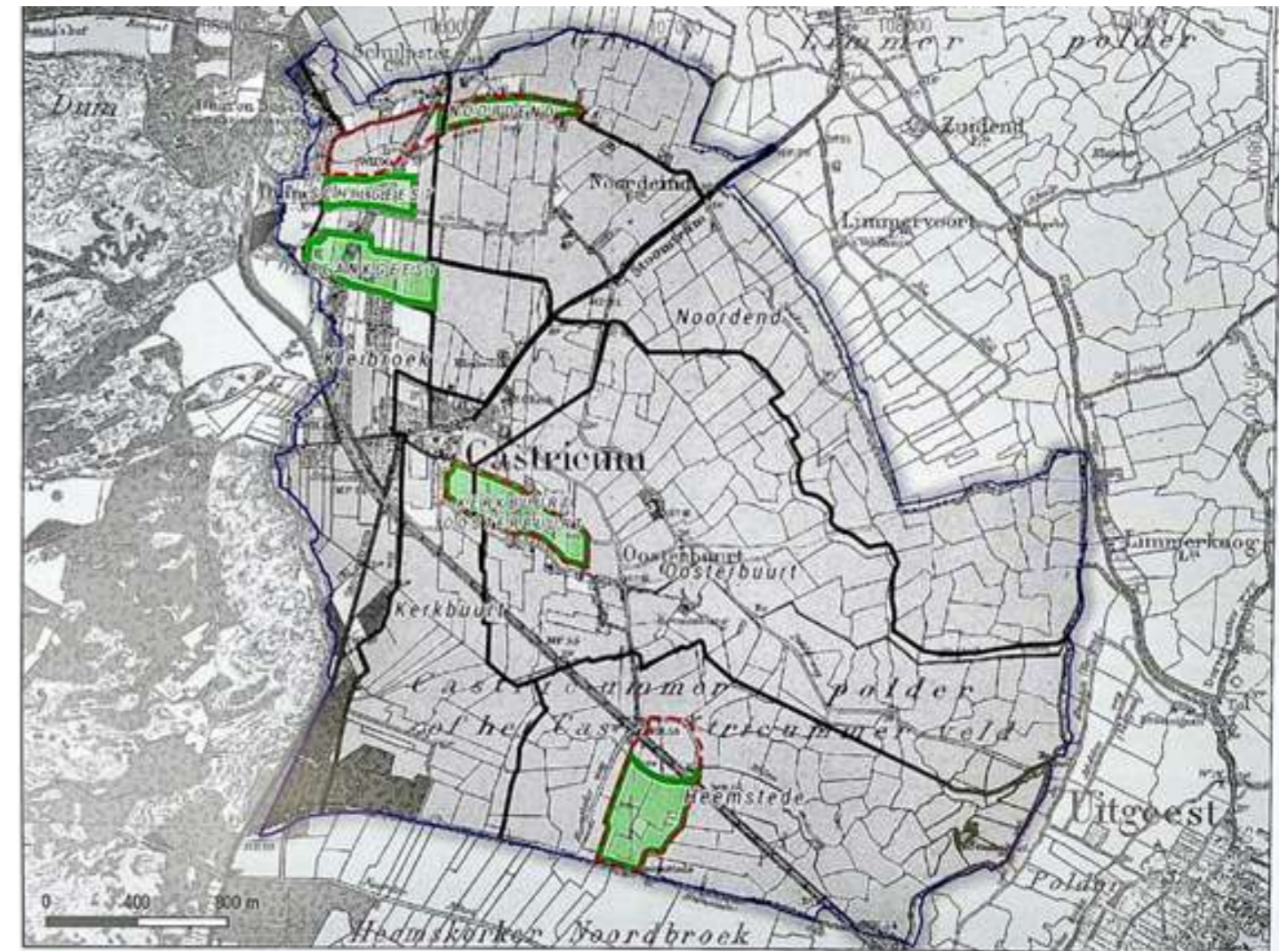
De buurt Noordeind of Noordend is, vastgesteld aan de hand van archeologische vondsten, samen met de Oosterbuurt, de oudste buurt van Castricum. (Van der Meer, 1971). Noorteind bevond

zich, zoals de naam al verkapt, ten noorden van het huidige dorpscentrum en wordt noordelijk begrensd door de Stetweg en zuidelijk door de Tweede Groene Laan (Van der Meer, 1971 & Van den Driesche, 2018). Aan de noordzijde van Noordeind bevindt zich een stelsel van geulen. In dit geulensysteem loopt ook de Schulpvaart. Een restant van het oude Oer-IJ wat fungeert als belangrijke waterweg (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2014). Bovendien was de Schulpvaart de grens tussen Castricum en Bakkum, tot deze werden samengevoegd (Van der Meer, 1971). De Cock beweert dat de westelijke begrenzing van de Noordeindergeest zich bij de Heereweg bevindt. Volgens Van den Driesche is dit echter niet het geval. Volgens de karakteristieken van een geestendorp kent het bouwlandschap op de geest loodrecht verdeelde kavels ten opzichte van de begrenzende parallelwegen. Deze ontbreken. Bovendien stelt Van den Driesche dat alle verwijzingen naar de plaatsnamen op de geest liggen op het oostelijke deel (figuur 9). Er bestaat dus een mogelijkheid dat alleen het oostelijke deel van het door De Cock begrensde gebied tot de Noordeindergeest heeft behoord (Van den Driesche, 2018).

1. grens; 2. weg; 3. sloot; 4. kerk; 5. vindplaatsen aardewerk; 6. Kronenburg; 7. (legenda) dijk; 7. (tekening) Kerkdijk; 8. (legenda) geest; 8. (tek.) Bogertsdijk; 9. Oude weg; 10. Sciebeek; 11. Brabantse Landbouw; 12. Achterweg; 13. Eerste Groene laan; 14. Oude Venne?; 15. Geest v. Bakkum; 16. Zanddijk; 17. Noord-Bakkum (Zuid-Arem); 18. Koningsbosch; 19. van Tienhovenhoeve.

Figuur 7. De geesten van Castricum volgens de inventarisatie van De Cock. Bron: Van den Driesche, 2018.

Figuur 8. De geesten van Castricum volgens De Cock (rood gestippeld omliggend) tegenover de geesten van Castricum volgens Van den Driesche (groene gebieden). De zwarte lijnen geven de begrenzing van de buurten van Castricum. De blauwe lijn is de begrenzing van het gebied Castricum. Bron: Buizer et al., 2018.

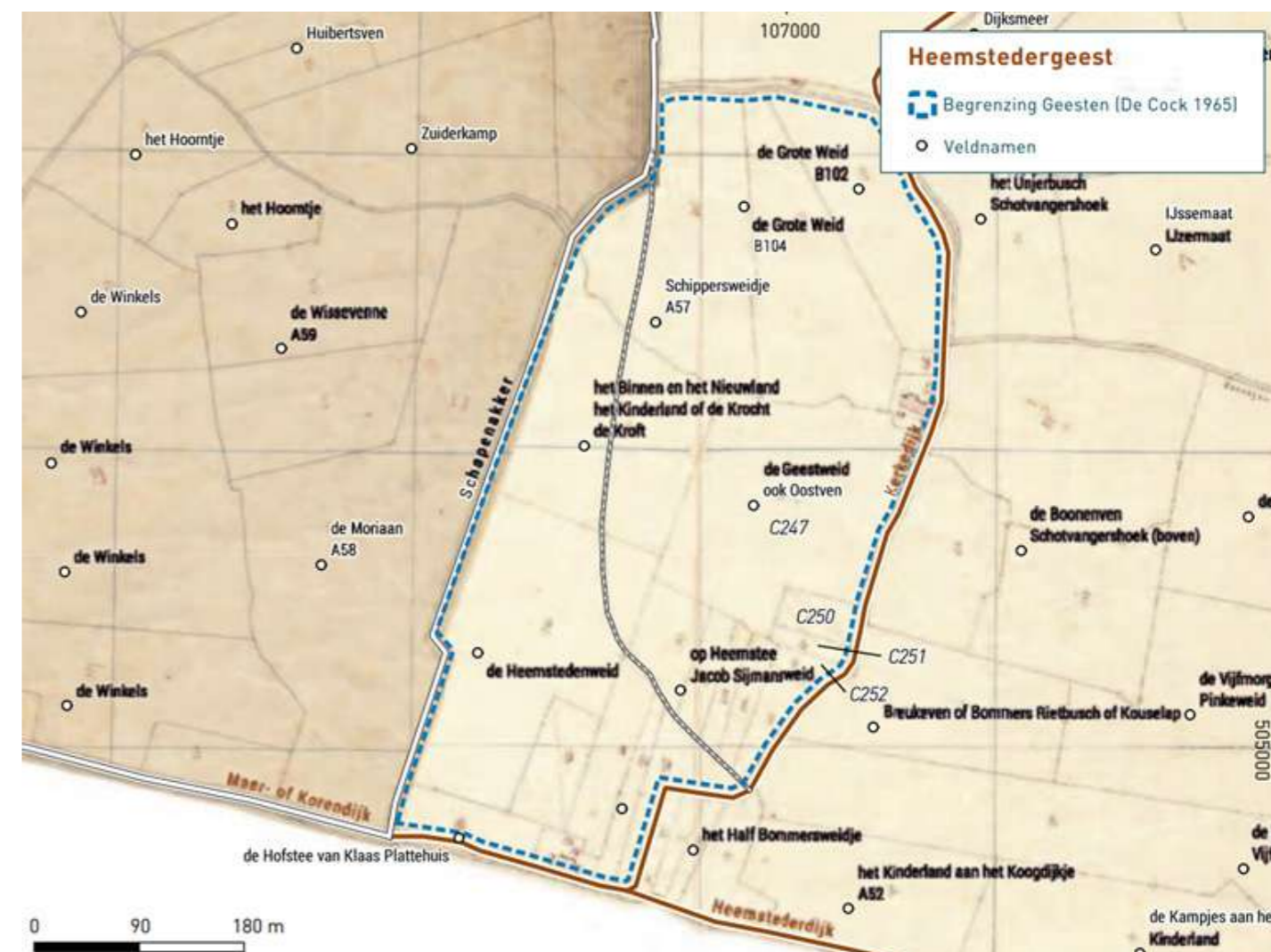
Kerkbuurt & Oosterbuurt

De zich naast de 'Brewecheergeest' te bevinden Oosterbuurt wordt begrensd door het Achterwegje (de hedendaagse Doodweg) en de Breedeweg (Van der Meer, 1971). Deze geest ligt tussen de twee buurten Kerkbuurt en Oosterbuurt. Bebouwing ligt voornamelijk aan de buitenzijden van de randwegen van de geest, op weliswaar één boerderij na, die zich in het midden van de geest bevindt (Van den Driesche, 2018). Deze boerderij dateert mogelijk nog van voor de eerder genoemde ontwikkelingen en verklaart wellicht waarom deze boerderij zich nog op de geest bevindt. De Breedeweg vormt de kern van de Oosterbuurt door de aangelegene bebouwing van boerderijen. Deze nog bestaande stolpboerderijen dateren soms uit de 18e eeuw (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2019).

Heemstede

De geest bij Heemstede heeft een minder duidelijke situatie dan de voorgaand besproken geesten (Van den Driesche, 2018). Op de kaart duidt De Cock een duidelijk herkenbare ovaalvormige geest aan. Zoals te zien in figuur 11 wordt de Heemstedergeest begrensd door de Kerkedijk in het oosten, de Schapenakker in het westen en de Maer- of Korendijk in het zuiden. Echter trekt Van den Driesche (2018) deze begrenzing van De Cock ten twijfel. Volgens Van den Driesche ondersteunt de weergave van de percelen op de geest deze begrenzing niet geheel. Hij verduidelijkt het dwars over de geest lopende pad en de ruimtelijke relatie van dit pad met de overige kavels van de omgeving. Bovendien stelt Van den Driesche (2018) dat ten noorden van het pad een landschap van pikkleigronden en delgronden ligt, wat vanwege de samenstelling eerder een functie als weide of hooiland zal hebben gehad. Vergelijkbaar met de geest van Noordeind stelt Van den Driesche dat slechts een deel van de door De Cock veronderstelde geest, daadwerkelijk tot de begrenzing van de geest behoorde.

Vervolgens spreekt Van den Driesche (2018) dat de verkaveling weergegeven in figuur 11, verschilt van de verkaveling in de 19e eeuw. De strookvormige percelen strekken verder noordwaarts uit over het perceel van de Geestweid, wat wellicht een reden kan zijn voor de benaming van dit perceel. De precieze begrenzing van de geest in Heemstede is daarom niet geheel te achterhalen (Van den Driesche, 2018). Tegenwoordig bestaat de geest voornamelijk uit weidegebied met stroomwalgrond als ondergrond (Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1986).

Figuur 11. De geest van Heemstede begrensd door De Cock. Weergegeven op een kaart uit het 16e-eeuwse Haarlemse kaartboek inclusief veldnamen. Bron: Van den Driesche, 2018.

Op de oudste kaarten is het nederzettingpatroon grotendeels al zichtbaar. De bebouwing ligt aan de geesten en hier en daar ook op de oeverwallen. In de periode van de aandijkingen en droogmakerijen ontwikkelen zich de veehouderijen met de Noord-Hollandse stolpboerderijen als symbool. Er ontstaan zanderijen in de voorduinen, buitenplaatsen en blekerijen. Kleine gemengde land- en tuinbouwbedrijven handhaven zich. Dit landschapsbeeld zal zich tot ver in de 19e eeuw, ook in Castricum, kenmerkend zijn (Buizer et al., 2018).

2.6 De kastelen van Castricum

Kasteel Cronenburg

In oosterbuurt ten zuidoosten van Castricum staat hedendaags de boerderij Cronenburg. De naam gedenkt het kasteel wat hier ooit heeft gelegen. Het bijzondere patroon van het weiland aan de noordzijde van de boerderij vertoont dat hier ooit een rechthoekig kasteel omringd door een gracht heeft bestaan zoals te zien is in figuur 13 (Buizer et al., 2018). Dit voormalige kasteel zou gebouwd zijn in de 13e eeuw door Simon van Haarlem. Het kasteel is omstreeks 1400 verwoest waarna het weer herbouwd werd. Echter bleef na plundering van de Spanjaarden in 1573 slechts een ruïne achter (Buizer et al., 2018 & Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 1979).

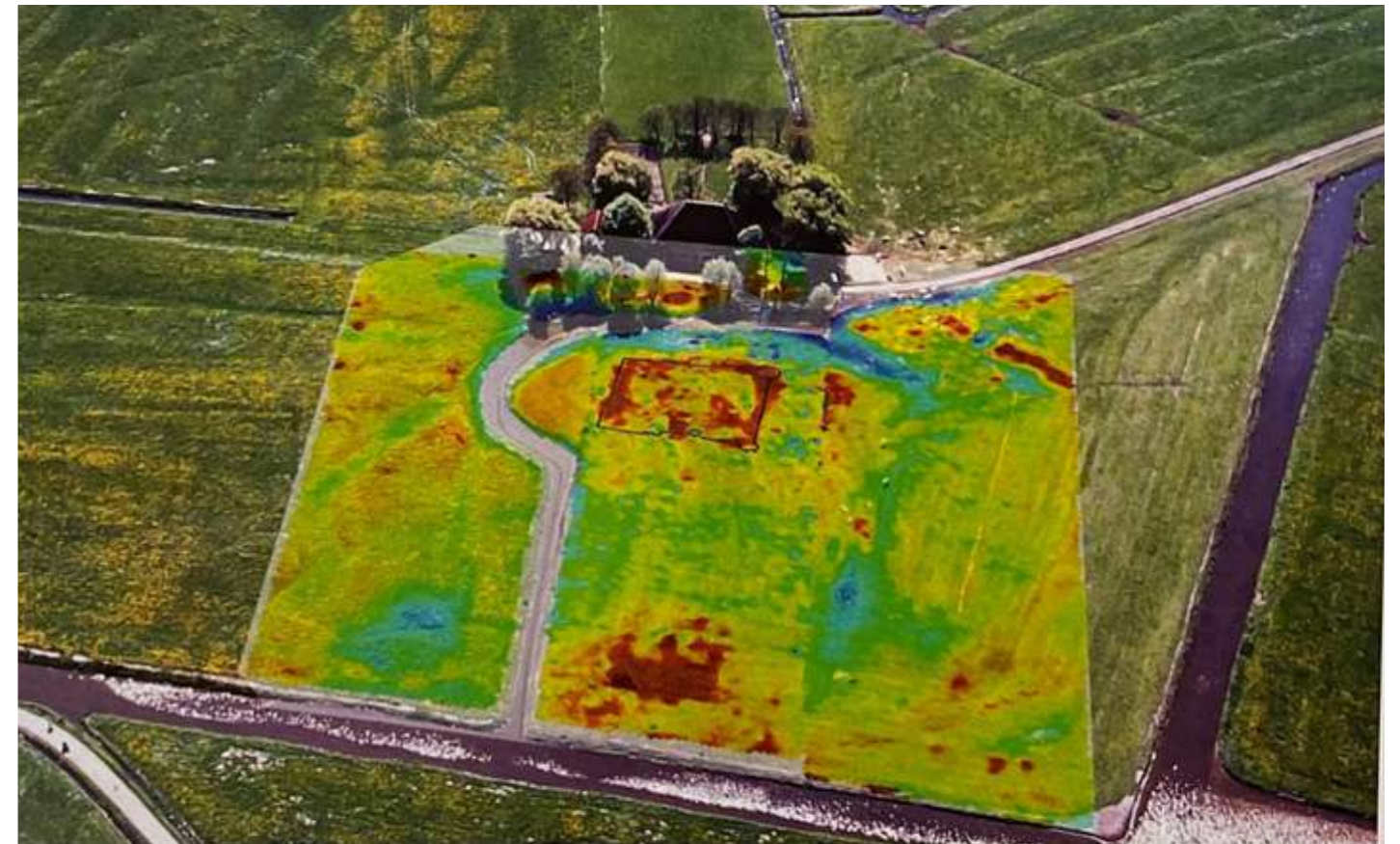
De ligging van kasteel Cronenburg is zeer kenmerkend voor de Noord-Hollandse kastelen. Nagenoeg alle middeleeuwse kastelen zijn gelegen in de zone van stroomwallen en de binnenduinrand (Buizer et al., 2018).

Kasteel 't Blokhuijs

Archeoloog Menno Dijkstra werd in 2016 ingeschakeld om de ontdekking van kasteel 't Blokhuijs te bevestigen. Hij concludeerde dat ten zuiden van de boerderij aan de Doodweg 10, een kasteel van iemand van lage adel gelegen moest hebben. Naar aanleiding hiervan werd ArcheoPro ingezet om in 2018 elektromagnetische metingen uit te voeren. De resultaten zijn zichtbaar in figuur 14 (Buizer et al., 2018). 't Blokhuijs was gelegen ten zuiden van de geest tussen de Breedeweg en de Doodweg. De boerderij van Piet van der Hulst aan het einde van het melklaantje vormde de oprijlaan van het kasteel. De 'Breewecheergeest' is de enige geest uit de Middeleeuwen die zo goed als geheel behouden is gebleven. Kasteel 't Blokhuijs was omringd door water en stond op een heemwerf. Het water kwam uit de Oer-IJ geul en dat maakt het kasteel een echt Oer-IJ kasteel (Buizer et al., 2018).

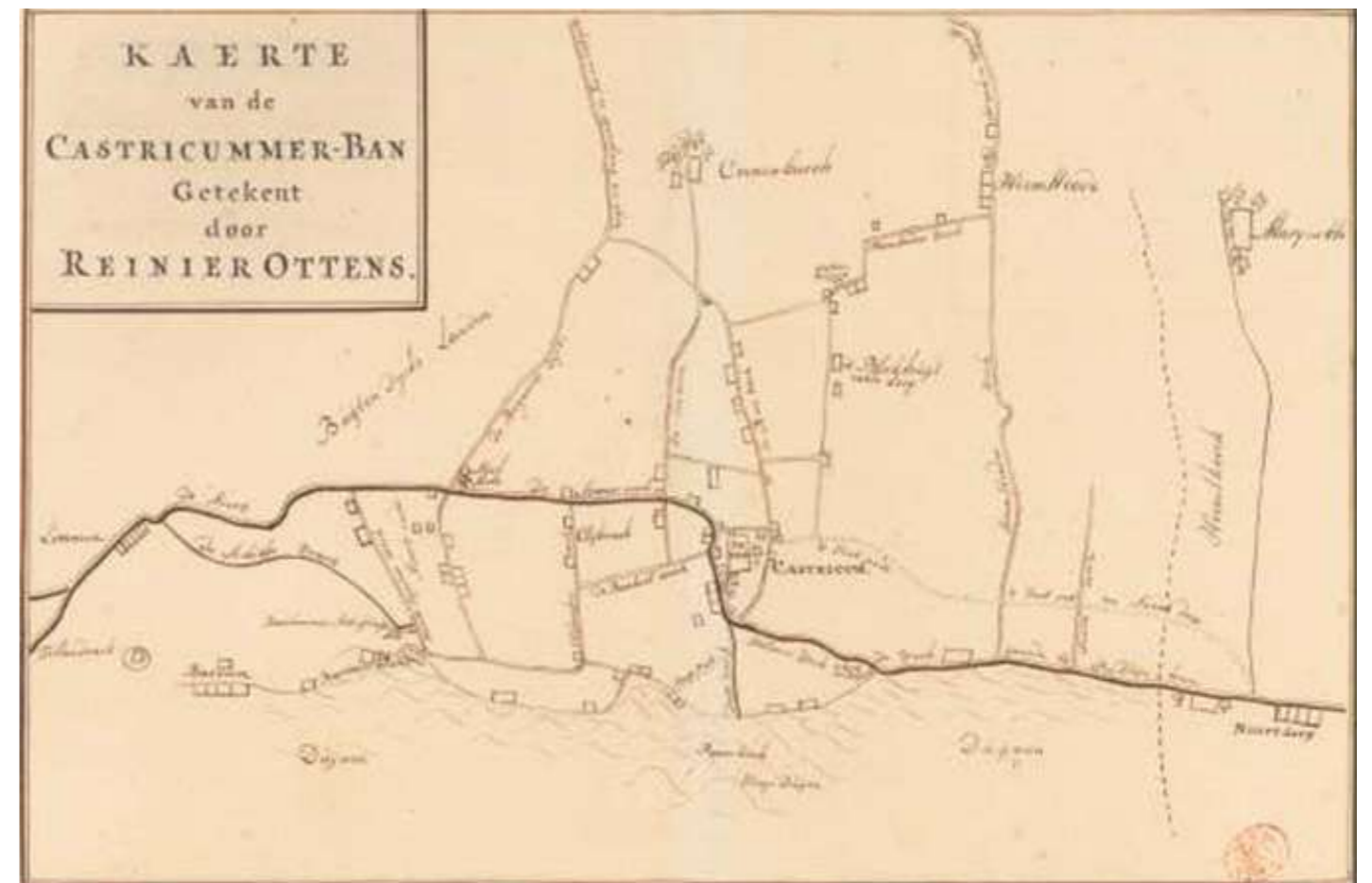

Figuur 14. Een projectie van kasteel 't Blokhuijs in het weiland aan de Doodweg. Bron: Buizer et al., 2018.

Figuur 13. Een projectie van kasteel Cronenburg in het weiland aan het einde van de Breedeweg. Bron: Buizer et al., 2018.

Figuur 15. De kaart van de banne Castricum van Reinier Ottens. Hierop staan zowel kasteel Cronenburg als kasteel 't Blokhuijs. Bron: Stichting Werkgroep Oud-Castricum, 2019.

Figuur 16. De twee projecties van figuur 13 en 14 in een luchtfoto van Castricum. Bron: Buizer et al., 2018.

2.8 Ruimtelijke situatie Castricum 1832

De eerste ruimtelijke ontwikkelingskaart van Castricum (zie Bijlage 1) is gebaseerd op de gegevens ter beschikking gesteld door hisgis. Castricum bestaat in 1832 nog maar uit een aantal gegroepeerde gebouwen die verspreid in de omgeving liggen. De grootste verzameling aan gebouwen is rondom de Dorpskerk. De huidige dorpsstraat is duidelijk de hoofdweg richting Limmen. Aan de Doodweg in de Oosterbuurt bevinden zich stolpboerderijen op en langs de geest. Ditzelfde beeld is te zien aan de Schulpstet (Noordelijke weg langs de Schulpvaart). Bovendien zien we dat het huidige Noord-Bakkum ook wat bebouwing kende. Toen ter tijd werd deze plek nog erkend als Zuid-Bakkum. Hedendaags behoort Bakkum nu tot Castricum.